

*JULIAN KALINOWSKI
Akademia Rolnicza
we Wrocławiu*

PROGRAMY NAUCZANIA DORADZTWA ROLNICZEGO W POSZCZEGÓLNYCH UCZELNIACH ROLNICZYCH*

Ostatnie lata przyniosły ze sobą szereg przeobrażeń społeczno gospodarczych w obrazie polskiej wsi. Pojawiła się potrzeba określenia dróg i kierunków jej rozwoju, rolnictwa i gospodarki żywnościowej. Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej sprecyzowało strategiczne cele w tym zakresie do roku 2000 (6). Brzmiały one następująco:

- poprawa wykorzystania pracy ludzkiej, zasobów naturalnych i środków dla zapewnienia podaży produktów pochodzenia rolniczego oraz innych dóbr i usług, dostosowanych do potrzeb rynku krajowego i rynków zagranicznych;
- unowocześnienie rynkowych i instytucjonalnych powiązań wsi i rolnictwa z ich otoczeniem dla poprawy jakości artykułów rolno-spożywczych oraz dochodów ludności wiejskiej, w tym rolniczej;
- zwiększenie komplementarności i korzyści komparatywnych polskiego rolnictwa, przemysłu spożywczego, drobnego pozostałego przemysłu, rzemiosła i turystyki wiejskiej na rynku europejskim;
- modernizacja i rozwój infrastruktury technicznej i społecznej na obszarach wiejskich, w celu poprawy warunków rolniczej i pozarolniczej działalności gospodarczej oraz życia ludności wiejskiej;
- ochrona i dbałość o środowisko naturalne, wiejską sieć osiedleńczą i dziedzictwo historyczne oraz walory krajobrazowe i rekreacyjne obszarów wiejskich.

* Artykuł dyskusyjny, nie uwzględniający, w pełni programów doradztwa rolniczego i pokrewnych realizowanych w poszczególnych ośrodkach uczelnianych. Prosimy Czytelników o określenie, jakie powinny być programy nauczania doradztwa rolniczego? (przypis redakcji)

Cele te w coraz większym stopniu determinują kierunki i zadania współczesnego doradztwa rolniczego. Ich zakres, tak szeroko sformułowany, wykracza znacznie poza klasyczne pojmowanie doradztwa rolniczego, zdefiniowanego przez wielu autorów przede wszystkim w aspekcie działań na rzecz unowocześniania gospodarstw rolniczych, wprowadzania do nich postępu i tym samym dążenia do poprawy ich produktywności i rentowności (1, 3, 4, 8, 11). Nieco bardziej adekwatna do dynamiki bieżących przeobrażeń jest pochodząca z lat 80-tych definicja A. Potok, która określa doradztwo jako, „działalność mającą za zadanie polepszenie jakości życia rolników i ich rodzin oraz zapewnienie społecznie niezbędnego poziomu produkcji rolniczej. Doradztwo cel swój osiąga głównie przez dostarczenie informacji na temat racjonalnego i efektywnego prowadzenia gospodarstwa rolniczego i nowoczesnych sposobów organizacji wiejskiego gospodarstwa domowego oraz przez oddziaływanie w kierunku przyswojenia niezbędnych w tym celu umiejętności. Działalność tą realizuje przy pomocy specjalnie powołanych instytucji” (7). Krytyczną ocenę teorii doradztwa rolniczego zawiera artykuł B.M. Wawrzyniaka oraz J. Toruńskiego pt.: „W poszukiwaniu nowego paradygmatu doradztwa rolniczego” zamieszczony w numerze 1/96 „Wieś i rolnictwo” (12), który sprowokował do bliższego przyjrzenia się treściom nauczania przedmiotu w poszczególnych uczelniach.

Współczesne uwarunkowania wymuszają poza doradztwem technologicznym, ekonomiczno-organizacyjnym i socjalno-bytowym wprowadzanie nowych kierunków doradztwa dla rolników jak: marketingowe, prawne, bankowe, menedżerskie, ekologiczne, informatyczne, oszczędzania nośników energii, agroturystyczne (9, 12). Jest to zagadnienie ważne dla nauki, aby inspirując nową problematykę przygotować do niej odpowiednie podstawy i treści. Temu też służyć miało seminarium przedstawicieli katedr i zakładów doradztwa rolniczego, które zorganizował w 1995 r. Zakład Doradztwa Rolniczego Katedry Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa w Akademii Rolniczej we Wrocławiu, gdzie m. in. zaprezentowane zostały programy nauczania doradztwa rolniczego w poszczególnych uczelniach rolniczych w Polsce.

W świetle powyższego godnym uwagi będzie krótkie przedstawienie, jakie kierunki doradztwa rolniczego preferują poszczególne uczelnie?

1. Program wykładów i ćwiczeń z doradztwa rolniczego realizowany w Katedrze Doradztwa Rolniczego Wydziału Ekonomiczno-Rolniczego Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, ośrodku który najwcześniej zajął się doradztwem rolniczym, składa się z następujących elementów: historii i rozwoju doradztwa w Polsce i innych krajach, definiuje jego pojęcie, cele i cechy, przedstawia teorię, formy i rodzaje, metody i środki doradztwa, metody pracy oświatowej, omawia proces adaptacji nowości w rolnictwie. Wiele miejsca poświęca rolnikowi jako podmiotowi oddziaływań doradczych, programowaniu, planowaniu i ocenie skuteczności pracy dorad-

- czej. Ośrodek warszawski reprezentuje nurt oświatowy w doradztwie rolniczym (4).
2. Inną podbudowę bazującą na rachunku ekonomicznym ma przedmiot doradztwa rolniczego w Zakładzie Doradztwa Rolniczego Katedry Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa Akademii Rolniczej we Wrocławiu. Program wykładów i ćwiczeń wychodząc od pojęcia doradztwa rolniczego, ukazuje jego interdyscyplinarny charakter, przedstawia kierunki rozwoju, system upowszechniania wiedzy i postępu rolniczego, różne ujęcia koncepcji osobowości osób uczestniczących w oddziaływaniu doradczym. Charakteryzuje pojęcie postępu w rolnictwie, innowacji. Prezentuje zagadnienia analizy środowiska rolniczego jako głównej podstawy programowania i planowania pracy doradczej, funkcje zawodowe różnych służb doradczych. Omawia cele, zasady i metody pracy oświatowej z dorosłymi oraz metody pracy służb doradczych i zagadnienia skuteczności pracy upowszechnieniowodoradczej (9).
 3. Doradztwo rolnicze nauczane w Zakładzie Doradztwa Rolniczego Akademii Rolniczo-Technicznej w Bydgoszczy nacechowane jest silnym zabarwieniem socjologicznym, akcentując wpływ środowiska, zapotrzebowania społeczne i zmieniające się uwarunkowania, na pracę doradcy (11). Program przedmiotu zawiera omówienie podstawowych pojęć i definicji doradczych, zasad, organizacji i charakterystykę doradztwa w Polsce i za granicą, przedstawia etapy jego rozwoju i systemowe ujęcie doradztwa, opis czynników kształtujących doradztwo rolnicze, elementy innowatyki rolniczej, metodykę pracy doradczej, procesy interpersonalne w poradnictwie rolniczym.
 4. W podobny sposób z uwypukleniem wpływu uwarunkowań społecznych rozwijane jest doradztwo rolnicze w Katedrze Doradztwa Rolniczego Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie (10). W programie przedmiotu zawarte są następujące elementy: rys historyczny, rozwój, pojęcie, cechy, cele, formy, metody, funkcje i zadania doradztwa, czynniki postępu w rolnictwie, podejście techniczne w doradztwie rolniczym rozumiane jako zwiększenie skuteczności metod produkcji rolniczej, społeczne uwarunkowania wprowadzania zmian technicznych, przekazywanie osiągnięć nauki do praktyki, innowatykę rolniczą, planowanie programu upowszechniania, sposoby oceny efektywności doradztwa rolniczego, powiązania doradztwa z rozwojem przedsiębiorczości na terenach wiejskich, możliwości wykorzystania podejścia marketingowego w doradztwie rolniczym, organizację doradztwa w Polsce i w innych krajach.
 5. Program zajęć z doradztwa rolniczego w lubelskiej Akademii Rolniczej wyraźnie podkreśla społeczne uwarunkowania doradztwa. Oprócz typowych zagadnień przedmiotu tj. charakterystyki służby doradczej w Polsce i w niektórych krajach zachodnich, omówienia upowszechniania postępu w rolnic-

twie, tematyki związanej z kształceniem i wychowaniem rolniczym dorosłych, charakterystyki doradcy, rodzajów doradztwa rolniczego, innowatyki, program został wzbogacony o problematykę związaną z funkcjonowaniem gospodarki rynkowej - gospodarstwem rodzinnym, organizacją rynku, instytucjami rynkowymi (5).

6. W programie doradztwa rolniczego Akademii Rolniczej w Poznaniu zawarte są następujące treści: podstawowe pojęcia, stan i rozwój doradztwa, pozaszkolna oświata rolnicza, uwarunkowania doradztwa, teoria dyfuzji innowacji, zasady, metody i środki pracy oświatowo-doradczej z dorosłymi w rolnictwie, charakterystyka sylwetki doradcy oraz ocena efektywności doradzania. Znajdują się tu także takie zagadnienia jak: elementy retoryki, zasady negocjacji, problemy finansowania doradztwa, organizacja i rozwój firm konsultingowych w rolnictwie. Doradztwo rolnicze w AR w Poznaniu rozwija się z nurtu ekonomicznego (2).
7. Program nauczania doradztwa rolniczego w Zakładzie Doradztwa Rolniczego Akademii Rolniczej w Krakowie składa się z następujących grup tematów: doradztwo i nauczanie doradztwa, zasady etyczne w doradztwie, teoretyczne podstawy doradztwa rolniczego, metody doradztwa, sporządzanie programów doradczych, system doradztwa rolniczego w Polsce i za granicą (tendencje rozwojowe i nowe kierunki rozwoju doradztwa rolniczego).
8. Ramowy program doradztwa rolniczego w Wyższej Szkole Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach realizowany w Uczelnianym Ośrodku Doradztwa Rolniczego wychodzi od podstawowych pojęć doradztwa i powiązanych z nim dyscyplin takich jak: pozaszkolna oświata rolnicza, andragogika, upowszechnianie wiedzy i postępu rolniczego, innowatyka rolnicza, następnie omawia rozwój, organizację i zasady działania służb doradczych, współczesne koncepcje upowszechniania wiedzy i postępu rolnego. Charakteryzuje pojęcie postępu w rolnictwie, sylwetkę doradcy, cechy osobowościowe i potrzeby doradcze rolników, procesy wdrażania i upowszechniania innowacji rolniczych, procesy decyzyjne rolników i doradców, zasady programowania pracy doradczej, proces doradczy i ideę doradztwa partnerskiego, proces komunikowania się, metody pracy doradczej, zasady i oceny pracy upowszechnieniowej i doradczej, system informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej w Polsce.
9. W programie doradztwa rolniczego Zakładu Doradztwa Rolniczego szczecińskiej Akademii Rolniczej znajdują się następujące grupy zagadnień: wprowadzenie do nauki o doradztwie rolniczym, rys historyczny doradztwa w Polsce, formy i rodzaje doradztwa rolniczego, proces komunikowania się w doradztwie rolniczym, organizacja rozwiązywania problemów metody organizacji grupowej działalności doradczej, upowszechnianie postępu w rol-

nictwie, planowanie działalności upowszechnieniowej, organizacja doradztwa rolniczego w Polsce i za granicą, nowe kierunki rozwoju doradztwa rolniczego, informacja naukowo-techniczna i ekonomiczna w procesie wdrażania i upowszechniania postępu w rolnictwie, upowszechnianie postępu w aktualnej polityce naukowej i rolnej.

Zestawienie najważniejszych zagadnień zawartych w poszczególnych programach nauczania doradztwa rolniczego w różnych uczelniach rolniczych zawarte jest w tabeli 1.

Podsumowując ten krótki przegląd treści programowych przedmiotu doradztwo rolnicze daje się zauważyć, że wszystkie programy cechuje swoista dwoistość, przejawiająca się w ten sposób, że z jednej strony mamy do czynienia z ukłonem w stronę tradycji, tj. istnienie w nich wszystkich wspólnego pierwiastka jakim są klasyczne zagadnienia dyscypliny jak: teoretyczne i praktyczne podstawy doradztwa rolniczego, upowszechnianie wiedzy i postępu w rolnictwie, oświata rolnicza, innowatyka rolnicza, a z drugiej zaś pojawiają się elementy zupełnie nowe, będące próbą wyjścia poza obowiązujące modele i stereotypy z lat 60-tych i 70-tych (12). Wprowadzone zostały do programów przedmiotu m.in.: teorie zarządzania i marketingu, ukierunkowanie na rynek, techniki negocjacji i komunikowania się, szeroko omawiane są nowe rodzaje doradztwa. Wszyscy autorzy zajmujący się doradztwem rolniczym podkreślają jego interdyscyplinarny charakter. Potwierdzają tę tezę różnice występujące w programach nauczania tej dyscypliny bazujące na dorobku naukowym przedmiotu w poszczególnych ośrodkach akademickich. I chociaż taka różnorodność w podejściu do doradztwa rolniczego daje możliwość studiowania tego zagadnienia poznając różne spojrzenia na jego istotę i charakter, to pewne ujednolicenie tej dyscypliny naukowej, biorąc pod uwagę uwarunkowania krajowe i standardy zachodnie, zwłaszcza wobec coraz bliższego członkostwa Polski w Unii Zachodnioeuropejskiej jest chyba tylko kwestią czasu.

Tabela 1.

Doradztwo rolnicze realizowane w poszczególnych uczelniach rolniczych.

Lp.	Uczelnia	Zagadnienia główne	Podbudowa
1.	SGGW w Warszawie	Doradztwo rolnicze Innowatyka Oświata rolnicza Upowszechnianie	Andragogika
2.	AR we Wrocławiu	Doradztwo rolnicze Upowszechnianie Zagadnienia osobowości Innowatyka Analiza środowiska rolniczego Oświata rolnicza	Ekonomika rolnictwa
3.	ART w Bydgoszczy	Doradztwo rolnicze Innowatyka Procesy interpersonalne w doradztwie	Socjologia Zapotrzebowania społeczne
4.	ART w Olsztynie	Doradztwo rolnicze Innowatyka Upowszechnianie Teorie zarządzania i marketingu w doradztwie	Socjologia Uwarunkowania społeczne
5.	AR w Lublinie	Doradztwo rolnicze Innowatyka Oświata rolnicza Upowszechnianie Teorie marketingu w doradztwie	Socjologia
6.	AR w Poznaniu	Doradztwo rolnicze Innowatyka Oświata rolnicza	Ekonomika rolnictwa
7.	AR w Krakowie	Doradztwo rolnicze Innowatyka Upowszechnianie	Upowszechnianie
8.	WSRP w Siedlcach	Doradztwo rolnicze Upowszechnianie Innowatyka	Uwarunkowania i potrzeby społeczne
9.	AR w Szczecinie	Doradztwo rolnicze Upowszechnianie Innowatyka	Uwarunkowania i potrzeby społeczne

LITERATURA:

- (1) E.Gajda: Doradztwo rolnicze., LSW, Warszawa, 1989.
- (2) M.Jerzak: Metody pracy służby rolnej w gminie. PWRiL, Warszawa, 1978.
- (3) M.Jerzak: Podstawowe pojęcia doradztwa rolniczego. *Agronom* 6/1970.
- (4) C.Maziarz: Andragogika rolnicza., PWN, Warszawa, 1984.
- (5) C.Michałowski., L.Szafranski: Wybrane zagadnienia doradztwa rolniczego. AR Lublin, 1993.
- (6) Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Założenia polityki społeczno-gospodarczej dla wsi, rolnictwa i gospodarki żywnościowej do roku 2000. Jodpol, Warszawa, 1994.
- (7) A.Potok: Spór wokół definicji doradztwa rolniczego. *Wieś i rolnictwo*, 4/1986.
- (8) H.Rheinwald: Preuschen G. Landwirtschaftliche Beratung. Bayerischer Landwirtschaftsverlag Bonn- München-Wien, 1956.
- (9) J.Ryznar: Doradztwo rolnicze w zarysie. AR Wrocław, 1995.
- (10) R.Cz.Szafranek, A.Lewczuk: Podstawy doradztwa rolniczego. ART Olsztyn, 1987.
- (11) B.Wawrzyniak: Doradztwo rolnicze w zarysie. ART Bydgoszcz, 1987.
- (12) B.Wawrzyniak, J.Toruński: W poszukiwaniu nowego paradygmatu doradztwa rolniczego. *Wieś i Doradztwo* 1/1996.